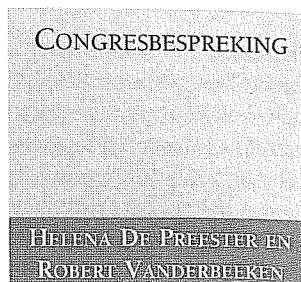

Wetenschapsmetafysica

Verslag van de '5th Metaphysics of Science Workshop', Gent, 2-3 juni 2005

Het Centrum van Logica en Wetenschapsfilosofie van de Universiteit Gent was dit jaar de gastheer van de jaarlijkse bijeenkomst van de *Metaphysics of Science Group* (MSG). Deze groep, die leden telt uit Griekenland, Polen, Zweden, Finland, Australië, Zwitserland, Groot-Brittannië en België, richt zich op onderzoek op het raakvlak tussen analytische metafysica en wetenschapsfilosofie.

De *Metaphysics of Science Group*, zo weten we uit de intentieverklaring (<http://logica.ugent.be/MSG/index.html>), wil een forum bieden om *work in progress* te bediscussiëren. Tevens wil het een informeel maar sterk samenwerkingsverband tot stand brengen tussen academici die elkaar vinden in hun soms vrij geïsoleerde expertise.

In tegenstelling tot wat de term 'informeel' suggereert, brachten de meeste sprekers geen opeenvolging van losse ideeën onder de vorm van een *try-out*. Het hoofddeel van de papers bevatte daarentegen uitgewerkte verkenningen die in een voldoende duidende omkadering werden gebracht, zodat iemand die niet vertrouwd is met het onderwerp er meer aan had dan een algemene indruk.

De sterke interesse voor vraagstukken over causaliteit was opvallend tijdens deze bijeenkomst. Deze voorkeur is wellicht een gevolg van de wetenschapsfilosofische achtergrond van de meeste sprekers. Drie overkoepelende probleemstellingen waren ondermeer: de relatie tussen wetten en natuurlijke soorten, de identiteit van disposities en hun causale rol, en de vraag of causaliteit al dan niet uitgedrukt kan worden door tegenfeitelijke redeneringen. In contrast met de papers die deze probleemstellingen behandelden en waarbij op een scholastische maar leerrijke manier verschillende posities gewogen en besproken werden, begon Stathis Psillos (Athene) in zijn paper met de volgende opmerking: "the metaphysics of causation has run out of steam". Daarop volgde een bespreking van de vaststelling dat geen van de bestaande metafysische programma's vrij is van tegenvoorbeelden en dat geen van de respectieve onderliggende intuïties overtuigend en duidelijk zijn. Hij combineerde deze analyse met een omstandige synopsis en eindigde met een pleidooi voor een pluralistische benadering.

Naast de metafysische onderzoekingen die direct of indirect het thema "causaliteit" aankaartten, kwamen er ook andere papers aan bod. Phil Dowe (Queensland) en Michael Esfield (Lausanne) richtten zich op een totaal andere metafysische discussie. Dowe besprak de verschillende zogenaamde *A-time theories* en verdedigde de stelling dat – in tegenstelling tot wat doorgaans

wordt beweerd – niet al deze theorieën verenigbaar zijn met de idee van tijdsreizen, hetgeen betekent dat niet al deze theorieën zonder meer bedenkelijk zijn. Esfield daarentegen bracht een apologie voor een gematigd structureel realisme. De papers van Johannes Persson (Lund) en Annika Wallin (Lund), ten slotte, behandelden ten dele wel het thema causaliteit, maar zij gingen de metafysische discussie volledig uit de weg. Persson gebruikte de notie "mechanisme" om de bestaande theorieën van risicomanagement in kaart te brengen. Wallin richtte zich op de verklarende rol van de omgeving in zogenaamde ecologische, niet-evolutionaire, psychologische verklaringen. Beide papers waren interessant maar we kunnen ons afvragen of zij op hun plaats zijn op een metafysicacongres.

Samenvattend, het valt op dat de leden van deze onderzoeksgroep – die in het verleden voornamelijk een wetenschapsfilosofisch expertise beoogden – in twee richtingen evolueren. Sommigen tasten nu de metafysische implicaties van hun vroegere onderwerp af. Anderen hebben gekozen voor een toenadering tot de wetenschappen en een onderzoek naar een implementatie van theoretische concepten en analyses.

We voegen graag twee bedenkingen toe aan het forum van deze groep. Ten eerste zien we dat men in al de bovenvermelde metafysische presentaties vertrekt vanuit een bepaald onderwerp om dan toe te werken naar een bepaalde metafysische positie. In deze procedure speelt de methodologie in toenemende mate een cruciale rol. Verschillende posities worden in kaart gebracht en een ruim register van methodologische instrumenten wordt gebruikt om deze posities te onderbouwen of te bekritisieren. Daarbij passeren conceptuele analyse, generalisaties op basis van paradigmatische voorbeelden, tegenvoorbeelden, gedachte-experimenten, uitgewerkte intuïties en verwijzingen naar complementaire wetenschappelijke bevindingen de revue. In een tweede beweging komen verschillende evaluatiecriteria zoals spaarzaamheid, coherentie, robuustheid, compatibiliteit, en volledigheid aan bod. We stellen dus vast dat men in de analytische metafysica sterk de nadruk legt op methodologie, maar tegelijkertijd blijkt er een grote diversiteit aan instrumenten en criteria te zijn. Dit is op zich natuurlijk geen probleem. Het blijkt echter dat er geen consensus is over welke methode, afhankelijk van de context die zich aanbiedt, al dan niet gepast is. Analytische metafysici bekritisieren hun opponenten bijgevolg dikwijls vanuit een methodologisch kader waarin alleen die criteria opgenomen zijn die voor hen doeltreffend zijn. Om deze vrijblijvende en soms opportunistische toestand te verhelpen, heeft de analytische metafysica nood aan een geïntegreerde methodologie. Misschien een thema voor de volgende jaarlijkse bijeenkomst?

Een tweede punt is van een andere orde. Na al de uiteenzettingen te hebben bijgewoond, kunnen we ons afvragen wat analytische metafysica nu juist is. Deze discussie werd niet behandeld tijdens het congres. Als we deze denk oefening zelf maken, kunnen we het volgende opmerken. De analytische traditie houdt een wending in naar *common sense*, wetenschap, taal, logica en strikte toepassingen. De aandacht voor de empirische wetenschappen hield een verwerping in van de continentale metafysica die vanuit analytisch oogpunt te vaag en veelal té idealistisch geïnspireerd was.

De hedendaagse analytische metafysica wil het anders. Men vertrekt van-

uit een methodologische intentieverklaring en de premissen van het 'gezond verstand' om op die manier ontologische implicaties te expliciteren. Zo komt men tot een opvatting over de metafysische vooronderstellingen in de analytische wetenschapsfilosofie. De vraag is nu of de analytische metafysica ook in staat is tot reflectie *over* haar eigen metafysische vooronderstellingen. De voordracht door Alice Drewery (Reading) over natuurlijke eigenschappen en wetten eindigde met een vraag naar de eigen veronderstellingen: "Hoe kunnen we weten wat natuurlijke eigenschappen zijn zonder deze in de context van wetten te plaatsen?" Los van de inhoud is de vorm van de vraag belangrijk: "Hoe kunnen we weten wat (is)?" Deze vraag naar de voorwaarden van kennis werd door Psillos echter van de hand gewezen met het argument dat 'transcendentale argumenten' nergens toe leiden. Als het gezonde analytische verstand dergelijke vragen negeert, blijft er echter weinig anders over dan een kritische analyse van de verklaringen en concepten van de wetenschap. Daarmee snijdt de analytische metafysica voor zichzelf ook de weg af naar een bevragen en legitimeren van de eigen uitgangspunten.

Misschien is het ook daarom dat Psillos tot de verzuchting kwam dat de stoom uit de analytische metafysica is verdwenen. Wellicht is het ook daarom dat er geen andere optie overblijft dan zich te plooiën naar een pluralisme van posities ten aanzien waarvan het gezonde verstand altijd opnieuw een reeks tegenvoorbeelden kan verzinnen?

RAFAEL DE CLERCQ, *The Metaphysics of Value*. Proefschrift, Katholieke Universiteit Leuven, 2001, 141 pp.

RECENSIES

Waarden zijn op de een of andere manier subjectief. Tegelijkertijd zijn er goede redenen om te denken dat oordelen over waarden objectief waar of onwaar zijn. Rafael de Clercq verdedigt in *The Metaphysics of Value* de stelling dat het subjectieve aspect van waarden haar objectiviteit niet in de weg staat. Hij appelleert daarbij aan de notie "responsafhankelijkheid" (*response-dependence*). Mark Johnston heeft deze notie al eerder gebruikt voor dit doel. De Clercq aanvaardt de standaardkritiek op Johnstons positie, die ik verderop zal bespreken, en stelt een alternatieve opvatting van responsafhankelijkheid voor die immuun is voor deze kritiek: "conceptafhankelijkheid" (*concept-dependence*).

De belangrijkste stelling die De Clercq verdedigt, is dat waarden conceptafhankelijk zijn. Deze stelling is ingebed in een metafysisch raamwerk dat bestaat uit drie stellingen over waarden: waardenrealisme, anti-naturalisme en sterke superveniëntie. De Clercq verdedigt deze stellingen op een heldere, scherpe en veelal overtuigende manier. In het vervolg beperk ik mij tot De Clercqs voorstel voor een nieuwe opvatting van responsafhankelijkheid.

Net als waarden hebben kleuren zowel een subjectief als een objectief aspect. De volgende *biconditional* voor rood kan gebruikt worden om recht te doen aan beide aspecten:

Iets is rood dan en slechts dan als het normale waarnemers rood lijkt als ze het in normale omstandigheden zouden waarnemen.

Het subjectieve zit hem in de frase "rood lijkt", een subjectieve perceptuele respons. Doordat de respons alleen iets zegt over wat daadwerkelijk het geval is als de waarnemer en de omstandigheden waarin deze waarneemt normaal zijn, wordt recht gedaan aan het objectieve aspect – het eerste voordeel van een responsafhankelijke analyse van waarden. De waarnemer moet bijvoorbeeld niet kleurenblind zijn en de belichting vergelijkbaar met die aan het begin van een zomermiddag met een beetje bewolking. Dergelijke vereisten figureren in een substantiële formulering van de normaliteitsvereisten. Wil een analyse responsafhankelijk zijn dan moet zo'n substantieel geformuleerde *biconditional a priori* waar zijn.

Johnstons bewering dat waarden responsafhankelijk zijn, komt neer op de stelling dat een dergelijke *biconditional* ook voor waarden te formuleren is. Het tweede voordeel van een responsafhankelijke analyse van waarden is dat daarmee de intrinsieke handlingsbereidheid waarmee waarden volgens velen gepaard gaan verklaard kan worden. Responsen kunnen namelijk ook oordelen zijn over de redenen die iemand heeft om op een bepaalde manier te handelen en verlangens die daarmee samenhangen (zie p. 72).

Crispin Wright stelt dat responsafhankelijke analyses aan nog een eis moeten voldoen: de formulering van de normaliteitsvereisten mag niets veronderstellen over de extensie van het bij de eigenschap behorende concept. Hieraan is volgens hem in ieder geval voldaan als het alleen in een intensionele context genoemd wordt (responsafhankelijke analyses hoeven dus niet reductief te zijn). We mogen daarom in het geval van rood niet de voorwaarde opnemen dat het betreffende object dezelfde kleur moet behouden als we het van verschillende kanten bekijken. Een dergelijke formulering impliceert dat kleurconcepten al een extensie hebben onafhankelijk van onze reacties en, als gevolg daarvan, dat ze niet responsafhankelijk zijn. Volgens Wright voldoen morele waarden niet aan deze eis omdat de notie van een normaal subject in dit geval